

Η ελληνική οικονομία χωρίς στερεότυπα: παραγωγικό υπόδειγμα και τουρισμός

Νέα μελέτη του INSETE αναδεικνύει τη σταδιακή μετατόπιση της ελληνικής οικονομίας – που εξακολουθεί να χαρακτηρίζεται από σοβαρές αδυναμίες και δυσλειτουργίες - την τελευταία 10ετία προς ένα πιο εξωστρεφές παραγωγικό πρότυπο, με εξαγωγές, ανταγωνιστικότητα και μεταποίηση να ενισχύονται παράλληλα με τον τουρισμό, αμφισβητώντας με τεκμηρίωση το αφήγημα της μονοκαλλιέργειας και της «οικονομίας του καφέ».

Βασικά ευρήματα της μελέτης

- **Την τελευταία 10ετία η Ελλάδα μετατοπίζεται σταδιακά προς ένα νέο παραγωγικό υπόδειγμα:** μετά το 2015 οι εξαγωγές αγαθών αυξάνονται ταχύτερα (Μέσος Ετήσιος Ρυθμός: +7,8%) από τις τουριστικές εισπράξεις (+4,8%) και το ΑΕΠ (+3,4%).
- **Η μεταποίηση ενισχύεται:** η μεταποιητική παραγωγή αναπτύσσεται με ρυθμό περίπου +3% (2013-2024), υψηλότερο από τον ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ (+2,7%,) ενώ παράλληλα αυξάνεται και η απασχόληση στον κλάδο, με μέσο ετήσιο ρυθμό +2,3% - διπλάσιο από της συνολικής απασχόλησης (+1,1%) - και οι επενδύσεις σε μηχανολογικό, μεταφορικό και τεχνολογικό εξοπλισμό (+8,8%).
- **Αγροδιατροφικός τομέας:** από έλλειμμα €3 δισ. το 2008, καταγράφει πλεόνασμα €460 εκατ. το 2023 (σύμφωνα με το ΚΕΠΕ).
- **Διεθνής Ανταγωνιστικότητα:** βελτίωση (υποτίμηση) της Πραγματικής Σταθμισμένης Συναλλαγματικής Ισοτιμίας του ευρώ για την Ελλάδα, με βάση το Κόστος Εργασίας ανά μονάδα προϊόντος: -32,9% σε σχέση με το δ' τρίμηνο του 2009.
- **Παραγωγικότητα:** σε περιόδους κανονικότητας αυξάνεται με ικανοποιητικό ρυθμό ετησίως (2017-2019: +1,23%)(2021–2025: +1,9%).
- **Απασχόληση:** Οι κλάδοι καταλυμάτων και εστίασης δημιούργησαν περίπου το 19% των νέων θέσεων εργασίας μετά το 2013: σημαντικό ποσοστό, αλλά πολύ μακριά από το «σχεδόν οι μισές» που συχνά αναφέρεται.
- **Τουρισμός:** συγκριτικό πλεονέκτημα, όχι δομική αδυναμία. Η αναβάθμισή του μπορεί να στηρίζει τη συνολική παραγωγικότητα και τη διατηρήσιμη ανάπτυξη.

Η δημόσια συζήτηση τα τελευταία χρόνια συχνά εγκλωβίζεται στο στερεότυπο της «οικονομίας του καφέ» ή της «Ελλάδας της καφετέριας»: μιας οικονομίας που

υποτίθεται ότι βασίζεται μονομερώς στον τουρισμό, στην εστίαση και σε δραστηριότητες χαμηλής παραγωγικότητας, αδυνατώντας να παράγει διεθνώς ανταγωνιστικά αγαθά, να αυξήσει την παραγωγικότητά της με διατηρήσιμο τρόπο και να περιορίσει τα εξωτερικά της ελλείμματα.

Η νέα μελέτη του INSETE «[Η ελληνική οικονομία χωρίς στερεότυπα: παραγωγικό υπόδειγμα και τουρισμός](#)» επανεξετάζει αυτή την εικόνα μέσα από μακροοικονομική ανάλυση και αναδεικνύει μια πιο σύνθετη πραγματικότητα: η χώρα μετατοπίζεται σταδιακά προς ένα νέο παραγωγικό υπόδειγμα, ενώ ο τουρισμός λειτουργεί ως συγκριτικό πλεονέκτημα που μπορεί να ενισχύει, αντί να υποκαθιστά, τη μεταποίηση και την διεθνώς ανταγωνιστική γεωργία.

Γιατί το αφήγημα περί «οικονομίας του καφέ» έγινε κυρίαρχο

Η κριτική περί «παρωχημένου παραγωγικού μοντέλου» συνδέεται συχνά με δύο παρατηρήσεις:

1. το υψηλό και επίμονο έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου, και
2. την αύξηση της απασχόλησης στους κλάδους καταλυμάτων και εστίασης μετά το 2013.

Από αυτές τις δύο παρατηρήσεις εξάγεται το συμπέρασμα ότι η ελληνική οικονομία δεν αλλάζει μετά την κρίση, ότι παραμένει χαμηλής παραγωγικότητας και ότι η ανάπτυξή της είναι λόγω του τουρισμού εύθραυστη.

Η μελέτη υποστηρίζει ότι αυτή η ανάγνωση **δεν αποτυπώνει ορθά τη μακροοικονομική εικόνα** και, κυρίως, **οδηγεί σε συμπεράσματα που εκτρέπουν τη συζήτηση** από το ουσιαστικό: πώς κεφαλαιοποιούνται οι πραγματικές θετικές μεταβολές και πώς αντιμετωπίζονται οι σοβαρές αδυναμίες και δυσλειτουργίες που εξακολουθούν να υφίστανται.

Εμπορικό ισοζύγιο και τουρισμός: τι δείχνει η μακροοικονομική εικόνα

Η μελέτη επισημαίνει ότι το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται αυτόματα ως ένδειξη «παραγωγικής αποτυχίας». Συνδέεται λογιστικά με την εξέλιξη των λοιπών ισοζυγίων του εξωτερικού ισοζυγίου πληρωμών, κυρίως με το ισοζύγιο υπηρεσιών και τον λογαριασμό κεφαλαίων. Όταν τα πλεονάσματα αυτά διευρύνονται, το εμπορικό έλλειμμα αυξάνεται μηχανιστικά, ανεξάρτητα από την πορεία των εξαγωγών αγαθών.

Στο ίδιο πλαίσιο, η μελέτη αναδεικνύει ότι η εκρηκτική αύξηση των εισαγωγών την τελευταία περίοδο σχετίζεται με τις καθαρές εισροές και τη διεύρυνση των πλεονασμάτων στα εξωτερικά ισοζύγια υπηρεσιών και κεφαλαίων, ενώ οι εξαγωγές αγαθών εμφανίζουν επίσης ισχυρή ανοδική δυναμική.

Παράλληλα, το εμπορικό έλλειμμα αποτελεί διαχρονικό χαρακτηριστικό της ελληνικής οικονομίας, με κρίσιμη διαφορά: σήμερα η εξωτερική θέση δεν στηρίζεται σε εκτεταμένο δημόσιο δανεισμό για την κάλυψη ανεξέλεγκτων δημοσιονομικών ελλειμμάτων, αλλά σε διεθνώς εμπορεύσιμες υπηρεσίες και καθαρές εισροές κεφαλαίων.

Η Ελλάδα θα πρέπει να επιδιώκει την εναρμόνισή της με τις χώρες της ΕΕ-20 με επιδίωξη πλεονασμάτων στο Εξωτερικό Ισοζύγιο Αγαθών και Υπηρεσιών με ουσιαστικό περιορισμό της εκρηκτικής αύξησης των εισαγωγών. Για την επίτευξη αυτού του στόχου, και με δεδομένη τη χαμηλή αποταμίευση του ιδιωτικού τομέα της οικονομίας, θα πρέπει να διατηρηθούν σε επαρκή επίπεδα η δημόσια αποταμίευση, δηλαδή τα Πρωτογενή Πλεονάσματα στη Γενική Κυβέρνηση και να αποφεύγεται η παροχή κινήτρων για εισροές μη-αναπτυξιακών κεφαλαίων από το εξωτερικό, ιδιαίτερα όταν κατευθύνονται στη χρηματοδότηση καταναλωτικών και μη παραγωγικών επενδυτικών δραστηριοτήτων.

Προς το νέο παραγωγικό υπόδειγμα: εξαγωγές και μεταποίηση αναπτύσσονται παράλληλα

Το πιο κρίσιμο σημείο της μελέτης είναι ότι το αφήγημα της «οικονομίας του καφέ» τείνει να παραβλέπει τις επιδόσεις στους τομείς που υποτίθεται ότι απουσιάζουν από την οικονομική μεγέθυνση. Αν ο πυρήνας του αναζητούμενου νέου παραγωγικού υποδείγματος είναι η αύξηση των εξαγωγών αγαθών, η ενίσχυση της βιομηχανικής παραγωγής και η βελτίωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας, τότε τα επίσημα δεδομένα δείχνουν ότι η ελληνική οικονομία κινείται σταδιακά προς αυτή την κατεύθυνση εδώ και μια δεκαετία.

Ειδικότερα, την περίοδο 2009–2024 οι εξαγωγές αγαθών αυξήθηκαν με μέσο ετήσιο ρυθμό περίπου +7%, ρυθμό που υπερβαίνει τόσο την επίσης σημαντική αύξηση των τουριστικών εισπράξεων (+5%), όσο και την αντίστοιχη επίδοση μεγάλων ευρωπαϊκών οικονομιών, ενώ μετά το 2015 η δυναμική ενισχύεται περαιτέρω (+7,8%). Παράλληλα, η μεταποιητική παραγωγή εμφανίζει σταθερή άνοδο από το 2013 έως το 2024, με ρυθμούς (+3%) υψηλότερους από τον ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ (+2,7%), ενώ η

απασχόληση στη μεταποίηση αυξάνεται με διπλάσιο ρυθμό (+2,3%) από τη συνολική απασχόληση (+1,1%).

Η βελτίωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της οικονομίας προσδιορίζεται τόσο από την αύξηση των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών όσο και από τη σημαντική υποτίμηση της Πραγματικής Σταθμισμένης Συναλλαγματικής Ισοτιμίας του ευρώ για την Ελλάδα, με βάση το Κόστος Εργασίας ανά μονάδα προϊόντος (REERULC): -32,9% σε σχέση με το δ' τρίμηνο του 2009 και -13,2% σε σχέση με το 2000.

Ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται και στην πορεία του αγροδιατροφικού τομέα, όπου η μεταβολή του εξωτερικού ισοζυγίου - από έλλειμμα €3 δισ. το 2008 σε πλεόνασμα €460 εκατ. το 2023, σύμφωνα με το ΚΕΠΕ - αποτυπώνει βελτίωση διεθνούς ανταγωνιστικότητας σε έναν κρίσιμο κλάδο.

Απασχόληση: τι λένε τα πραγματικά μεγέθη

Η ανάπτυξη του τουρισμού και των συνδεδεμένων κλάδων συνέβαλε καθοριστικά στη μείωση της ανεργίας και την αύξηση της απασχόλησης. Ωστόσο, η μελέτη επισημαίνει ότι η ανάγνωση «η Ελλάδα είναι μόνο καφετέριες» δεν αντανάκλα την πραγματική διάρθρωση της απασχόλησης. Σύμφωνα με την Έρευνα Εργατικού Δυναμικού της ΕΛΣΤΑΤ, οι κλάδοι καταλυμάτων και εστίασης δημιούργησαν περίπου το 19% των νέων θέσεων εργασίας μετά το 2013: σημαντικό ποσοστό, αλλά πολύ μακριά από το «σχεδόν οι μισές» που συχνά αναφέρεται.

Παραγωγικότητα: γιατί οι συγκρίσεις της κρίσης παραμορφώνουν την εικόνα

Ένα ακόμη θεμέλιο της κριτικής είναι η διαχρονική εξέλιξη των δεικτών παραγωγικότητας από το 2008 και μετά. Η μελέτη υποστηρίζει ότι οι συγκρίσεις αυτές είναι προβληματικές, λόγω (α) των ακραίων δημοσιονομικών συνθηκών του 2008-2009 που οδήγησαν στην οικονομική κατάρρευση, (β) της βαθιάς οικονομικής κρίσης 2009-2016 και (γ) της ριζικής αλλαγής στη μεθοδολογία μέτρησης του ΑΕΠ μετά το 2010 και τις αλληπάλληλες αναθεωρήσεις που υποεκτιμούν την πραγματική αύξηση της οικονομικής δραστηριότητας, όπως τονίζεται ανελλιπώς [στις ετήσιες εκθέσεις του INSETE για την Ελληνική Οικονομία](#).

Αντίθετα, σε πιο πρόσφατες περιόδους κανονικότητας, όταν τα δεδομένα γίνονται πιο συνεπή και η οικονομία λειτουργεί ομαλότερα, η παραγωγικότητα εμφανίζει ικανοποιητικούς ρυθμούς αύξησης, ακόμη και παράλληλα με την σημαντική αύξηση

της απασχόλησης. Μεταξύ 2017-2019 η παραγωγικότητα αυξήθηκε με Μεσο Ετήσιο Ρυθμό Μεταβολής (MEPM) +1,23% ενώ μεταξύ 2021-2025 αυξήθηκε με MEPM +1,9%.

Ο τουρισμός δεν είναι το πρόβλημα: είναι συγκριτικό πλεονέκτημα

Με βάση τα παραπάνω ευρήματα, η μελέτη καταλήγει ότι η ανάπτυξη του τουρισμού δεν πραγματοποιήθηκε εις βάρος της μεταποίησης ή της διεθνώς ανταγωνιστικής γεωργίας. Οι τομείς αυτοί αναπτύχθηκαν παράλληλα. Σε διεθνές επίπεδο, η αύξηση της παραγωγικότητας τείνει να είναι υψηλότερη όταν οι οικονομίες αξιοποιούν τα συγκριτικά τους πλεονεκτήματα. Ο τουρισμός αποτελεί τέτοιο πλεονέκτημα για την Ελλάδα και η περαιτέρω αναβάθμισή του δεν συνιστά δομική αδυναμία, αλλά στρατηγικό πλεονέκτημα.

Προς ένα πιο νηφάλιο δημόσιο διάλογο

Ο κ. Ηλίας Κικίλιας, Γενικός Διευθυντής του ΙΝΣΕΤΕ δήλωσε σχετικά: «*Η ελληνική οικονομία βρίσκεται ακόμη στο αρχικό στάδιο μιας σημαντικής αναδιάρθρωσης αλλά δεν είναι χωρίς σημαντικά προβλήματα. Υφίστανται σοβαρές αδυναμίες και δυσλειτουργίες στη λειτουργία των αγορών, στη θεσμική αποτελεσματικότητα, στην κατανομή των πόρων και στη σύνθεση των επενδύσεων που περιορίζουν τις αναπτυξιακές δυνατότητες, τη δυνητική αύξηση της παραγωγικότητας και, κυρίως, τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των πολιτών. Όμως, η αντιμετώπισή τους προϋποθέτει ακριβή διάγνωση – όχι στερεότυπα. Το αφήγημα της «οικονομίας του καφέ» και της «Ελλάδας της καφετέριας» δεν βοηθά στη χάραξη πολιτικής. Υποτιμά τις πραγματικές επιδόσεις της χώρας, απαξιώνει δυναμικούς εξαγωγικούς και παραγωγικούς κλάδους και συγχέει μακροοικονομικά μεγέθη με δομικές αδυναμίες. Η πρόκληση δεν είναι να «αποδράσουμε» από μια ανύπαρκτη «οικονομία του καφέ», αλλά να κεφαλαιοποιήσουμε τα πραγματικά επιτεύγματα της τελευταίας δεκαετίας και να αντιμετωπίσουμε με ρεαλισμό τα σημαντικά πραγματικά προβλήματα. Μόνο έτσι ο δημόσιος διάλογος καθίσταται νηφάλιος και μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά στη διαμόρφωση μιας κοινωνικά βιώσιμης αναπτυξιακής στρατηγικής.»*